

KOVÁCS LÁSZLÓ
PhD hallgató, ELTE-PPK
Eger-Budapest

A ciszterci rend egri főgimnáziumának története a XIX. század közepéig

*Akik másokat az igazságra tanítanak,
fényleni fognak mint a csillagok...*
(Dániel 12,3)

Bevezető gondolatok

Egy nemzet fennmaradásának elengedhetetlen kritériuma, hogy kultúráját fenntartsa, bővítsé és továbbadja. A kultúra, a tudás átszarmaztatása ezért talán az egyik legkiemelkedőbb feladata az aktuális kor nemzedékének. Az ismeretek elsajátításának színterei az iskolák voltak, és valószínűleg lesznek is. Ha történelmünkbe visszatekintünk, megállapíthatjuk, hogy az iskoláztatás, műveltség átadása nálunk is – más európai országokhoz hasonlóan – az egyházhoz kötődött. (Kivételt csak az elmúlt évtizedek képeztek.) Az egyházak közül hazánkban a katolikusnak volt mindig a legnagyobb befolyása az oktatásra. Különösen jellemző ez szűkebb pátriámra, Egerre.

Az utóbbi évtized politikai változásai ismét lehetőséget adtak az oktatás pluralizálására. Az iskoláztatás terén – írja Mihály Ottó – úgynevezett agora-helyzet alakult ki, az állami intézmények mellett újraindultak a magán- és egyházi iskolák. A társadalmi igényeknek és elvárásoknak megfelelően sok helyen éltek ezzel a lehetőséggel.

Eger város már sok-sok évszázad óta a katolikus vallás fellegrája. Ebből természetesen adódik az összefüggés az oktatás és az egyház között, amelyből következik, hogy a káptalani vagy a székesegyházi iskola Eger középiskoláinak őse. Ezen intézmények történetének vizsgálatával kevesen foglalkoztak, ezért is elengedhetetlen a téma mielőbbi feltárása.¹

Azok a források, amelyek rendelkezésre állnak, szinte mindenütt legalább említik, vagy teljes terjedelmükben tárgyalják az Egri Főgimnázium történetének bizonyos szakaszait. Ennek oka abban kereshető, hogy az intézményt 1776-tól, majd kisebb megszakítás után 1802-től a ciszterci rend működtette, így oktatómunkájuk bázisát ez az iskola, ez a gimnázium jelentette. A következőkben a ciszterciek egri oktatótevékenységével, ennek körülményeivel foglalkozom az 1848/49-es forradalom és szabadságharcig bezárólag.

¹ Szvorényi József: Történelmi-statisztikai adatok az egri gymnasiumról (Ciszterci Rend Főgimnáziumának Értesítője, – később rövidítve csak Értesítő – 1850/51.) 12-16. p.

Juhász Norbert dr.: Az egri gimnázium tanuló ifjúságának ösztöndíjai, jutalmai s ezek alapítói (Értesítő, 1860/61.) 2-18. p.

Kassuba Domokos: Az egri gimnázium története (A magyarországi ciszterci rend millicentenáriumi emlékkönyve 1896.) 94-180. p., illetve ld. még Értesítő 1894/95. 3-149. p., Értesítő 1895/96. 3-102. p., Értesítő 1896/97. 3-55. p. Nagy Béni dr.: Az Egri Főgimnázium története. Eger, 1914. 5.

A kezdetek...

Eger abban a festői keretű völgyben fekszik, melyet északról a Bükk hatalmas láncolata zár el, keletről és nyugatról pedig ennek kiágazásai ölelnek át. Szőlőhegyek koszorúzzák, melyek szelíden ereszkednek le az alföldi rónaságra. Velök halad az Eger patak, mely kétfelé szeli a várost. Megkapóan emelkedik ki sok temploma és dicsőséges koronája: a vár. Egy tekintetre átérezzük, hogy történelmi városban, érseki székhelyen járunk.²

Eger némelyek szerint őseink bejövetele előtt a régi Jászág fővárosa, s Krisztus után már a III. vagy a IV. században egy püspökség székhelye volt, de inkább csak gyanítás, vélekedés, mintsem bebizonyítható történelmi valóság.³ Konkrét adatok 1009-ből származnak: Szt. István ekkor alapított püspökséget és Szt. János tiszteletére a városban székesegyházat.

Az itt alapított püspökség kezdetben az alapító király által gazdag javakkal és jövedelmekkel volt ellátva; később Szt. László, III. Béla, II. Endre királyok által adományokkal gyarapítva és külön kiváltságokkal felruházva. Erre utal I. Ferdinánd király Oláh Miklóshoz írt levelének az a kitétele: „az egri püspökség az országban az érsekségek után mindenkor első méltóság volt.”⁴ Ebben a – katolikus vallás szempontjából – nagy múltú városban mindig fontos tényezőként szerepelt az oktatás. Ezt a feladatot is az egyház végezte. Így a kultúra fő letéteményesei nem lehettek mások, mint a papok és a szerzetesek. A XIII. századtól kezdve ismerjük az egri káptalani iskola tanárainak nevét. A XIV. században az olvasó- és éneklő kanonokok (lector, illetve cantor) csak a címet és méltóságot viselték a tanítás terén, valamint az ellenőrzést gyakorolták. A tényleges munkát a sublectorra és a succentorra bízták. Egerben 1319-ben a sublector Domokos, a succentor pedig Ferenc volt.⁵

A XV. századból már maradtak adatok az oktatók jövedelmi viszonyaira vonatkozóan. Ebből megtudhatjuk, hogy egy tanár évi járandósága 22 arany forint volt, de emellett még megkapta – régről fennmaradt – gabona- és borjárandóságát.⁶ Érdekes lehet számunkra az a XV. századi szokás, amely szerint a tanárok a püspöki udvarbírónál a papok asztalánál étkezhetek. Abban az esetben, ha valamelyik tanító nem tudott megjelenni a vacsorán, megváltást kapott helyette.

Az egri káptalani iskola életében az 1558-as év hozott jelentős változást. Ebben az évben Verancsics Antal egri püspök az intézet élére két bölcsészeten és főleg teológiában jártas tanárt állított, hogy ezek az egyházmegye számára papokat képezzenek. Az iskolát körülbelül 20 tanulóra tervezte, akiknek ellátásáról az egri vár provizorának kellett gondoskodni.⁷

Az 1596-os év az iskola számára majd egy évszázados törést hozott, a török elfoglalta a várost, és vele együtt a várat is, ezért az oktatás megszűnt a káptalani iskolában.

Buda felszabadulásának évét követően, 1687-ben Eger városa szintén lerázta a „török ígát”. Visszatelepült a lakossága, akikkel együtt jezsuita atyák érkeztek. Ők segítettek az újjáépítésben, gyógyítottak, és hamarosan bekapcsolódtak az oktatásba. Munkájuk elismerésül 1596-ban Lipót donacionális levelével belvárosi telket juttatott számukra, hogy ezen templomot, rezidenciát és gimnáziumot emeljenek.⁸ 1700-ban a templom építésével kezdődtek a munkálatok, amelyek jelentős része 1743-ban befejeződött. A gimnázium építése 1750-ben

² Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai (Heves vármegye). Budapest, 1909, 94. p.

³ Albert Ferencz: Heves és Külső Szolnok megyék leírása. Eger, 1868, 512. p.

⁴ Albert: i. m. 513. p. 7

⁵ Kandra Kabos: Adatok az egri egyházmegye történetéhez. Eger, 1887/IV. 91. p.

⁶ Békefi Remig dr.: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. 412-414. p.

⁷ Bozsik Pál: Az egri papnevelés története 1780-ig. Eger, 1910, 30-31. p. 8.

⁸ Városi Gyula: A katolikus iskolaügy Magyarországon II., 34-36. p. (Ebben a szakmunkában adták ki I. Lipót adománylevelét.)

indult. Az alapkövet június 1-én tették le Foglár György kanonok házának tágas udvarán.⁹ A munkálatok 1753-tól rendkívül gyorsan folytak, így 1754. július 31-én az épületet már felavatták.

Az új gimnáziumban a színvonalas oktatást egy színházteremmel próbálták meg tekintélyesebbé tenni, de a magas kultúra mellett gondoltak a renitensekre, így – a kor szokásának megfelelően – börtönnel is ellátták az épületet. Az eredmények ellenére 1773-ban feloszlatták a jezsuita rendet. Ez meglepő lépése volt Mária Teréziának (1740–1780), aki egyénileg egész életén át a késő barokkra jellemzően a vallásosság híve maradt. Ő az, aki mindvégig idegenül áll szemben a felvilágosodással, az új filozófiai törekvésekkel. A pápa óhajára 1776-ban sietve kiadta rendeletét az „átkozott liberalizmus” ellen.¹⁰ A történettudomány feltárta, hogy ennek ellenére a jozefinista reformok már az ő idejében megindultak, beleértve az egyház hatáskörének csökkentését, az állam felsőbbségének érvényesítését, és ezeken keresztül – tizenegy évvel a francia példa után – az eddig nagyhatalmú jezsuita rend feloszlását.

I. A ciszterciek megjelenése az egri oktatásban

A jezsuita rend feloszlása után a gimnázium árván maradt, így Eszterházy Károly egri püspök az egyházmegye papjaival próbálta betölteni az „elárvult” tanszékeket. Ez igazi megoldást nem jelentett, ezért a kormányzat arra kényszerült, hogy a gimnáziumok számára megkeresse az új fenntartókat.

A feladat megoldására a hazai szerzetesrendek lettek kiszemelve. Ezt egyrészt a kényszerűség hozta, ugyanis a világi tanárgeneráció kinevelése csak a távoli jövő ködképeként jelenhetett meg, másrészt a hasznossági szempont és a kormányzat katolikus szelleme, amely azt sugallta, hogy a királytól javadalmakat kapott rendek szellemi tőkéjét a nyilvános tanügy javára értékesítsék.¹¹

Az 1776–1787 közötti időszakot a gimnázium életében a pilis-pásztói korszakként emlegetik a források. 1776. szeptember 8-án Beitler Metód pásztói ciszterci előljáró Budán az országbírónál a pannonhalmi főapát és más rendek tartományfőnökeivel tárgyalt a volt jezsuita gimnázium átvételéről. 1776. november 8-án hozzájárultak a gimnázium, a kollégium és a templom átadásához.

Az 1779/80-as évtől kezdve tehát a ciszterciek végezték a tanítást és a templomi szolgálatot. Az oktatást rendkívüli odaadással és nagy szigorral művelték. E szigor miatt érte őket az első támadás. Egy nemes úrnő azzal a panasszal ment a püspökhöz, hogy a professzorok nem tesznek különbséget „nemes” és „pór” között. A püspök felszólította az érintett professzort az ügy tisztázására. Erre azt a választ kapta, hogy ő csak a főigazgatónak vagy az apátnak tartozik beszámolóval. A püspök ezután a főigazgatót szólította fel az ügy kivizsgálására. Az eredmény egy „látszat-dorgálás” lett, amelyet kiegészítettek azzal, hogy minden maradjon a régiben.¹² Ez is fényes bizonyítéka a ciszterciek önértéztességének és tanári szabadságának.

1784. augusztus 14-én elkészült a gimnázium alapítólevele. Az a II. József (1780–1790), aki sorra oszlatta fel a szerzetesrendeket, ugyanakkor gondoskodni akart az ifjúság helyes neveléséről. Ezért az eddigi adományokat megerősítette.¹³ Az adományok fejében az apátság

⁹ Kassuba Domokos: Az Egri gimnázium. Eger, 1898. 25. p.

¹⁰ Kosáry Domokos: Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867. Háttér Kiadó, Budapest, 1990. 158. p. 9.

¹¹ Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában II. Budapest, 1898, 190–193. p.

¹² Értesítő 1894/95., 37. p.

¹³ Az Egri Gimnázium királyi alapítólevele ld. Pásztói apátság története III., 420–423. p.

köteles a tanárok és egy hitszónok biztosítása mellett az új tanterv, az 1777. évi Ratio Educationis előírásainak megfelelően oktatni.

Hogyan hatott az I. Ratio a ciszterciek gimnáziumára?

Látszólag nem olyan nagy mértékűek a változások, de jelentőségüket nem lehet lebecsülni. Az egyik ilyen lényeges módosítás a katolikus jelleg kiszorítása az általános tankönyvekből. A másik a grammatikai osztályok négyről háromra történő leszállítása volt. A harmadik a gimnáziumban tanított tárgyak módosítása (főleg terjedelmük miatt): így pl.: – római régiségtan, mythológia, természetrajz, földrajz. Bevezettek új tárgyakat az általános műveltség bővítése végett: gyakorlati mértan, természetjog, hazai szokásjog, gondolkodástan.

Az 1784-es év más újdonságot is hozott. Amint láthattuk, a királyi fundacionális oklevél a gimnázium sorsát megoldotta, de megszüntette mögüle a főapátságukat. Ezzel a lépéssel csakhamar „földönfutóvá” tette az egri cisztercieket. Az előbbieket megerősítette a császár egri látogatása. Ekkor a püspök felé igen kegyesnek, megértőnek mutatkozott az uralkodó, de ez alkalommal szemelte ki kaszárnának a gimnázium és a kollégium épületeit. Távozása után a gimnáziumnak a Liceumban rendelt helyet.

Nagy változást a ciszterciek életében az 1801-es év hozott, ugyanis ekkor határozták el Budán a tanító rendek visszaállítását, értékeik visszaadását. Két évre rá megkezdtek a rossz karban lévő épületek „reparálását”. Ez igen sürgetővé vált, ugyanis az 1800-ban kirobbanó tűzvész rendkívül nagy károkat okozott.

1809-ben a gimnázium épülete kórházzá alakul át. Ezt a francia háborúk tették szükségessé. Az oktatás ekkor a kollégiumban folyt, ahol hat osztálytermet alakítottak ki a diákok számára.

Nem mehetünk el szó nélkül az oktatás minősége és szellemisége mellett sem. Tudjuk, hogy a XIX. század elején jelentős változások történtek a magyar oktatásban. Az változásoknak alapot és egyben újabb „lökést” adott az 1806-ban megjelenő II. Ratio Educationis.

Mit jelentett a II. Ratio az egri gimnázium életében?

A Nova Ratiót 1806. november 4-én adták ki. A gimnáziumot ez a törvény 6 osztályossá alakította. Így 4 grammatikai és 2 humanitas osztályból állt az intézmény. Az oktatás nyelve a latin maradt, de egyre nagyobb súlyt helyeztek a magyarra! „A magyar nyelv rendes tárgy lesz, s annyi tanóra lesz, ahány tanóra van az intézménynek.”¹⁴

Ez jelentős előrelépés nyelvügyünk szempontjából. Amint tudjuk, a változások ezen a téren már 1791-ben elkezdődtek. Ettől az évtől kezdve ún. rendkívüli tantárgyként lehetett a magyar nyelvet iskolánkban oktatni. Ennek a továbbvitelét az 1792/VII. tc. jelentette, amely szerint a magyarországi iskolákban a magyart rendes, míg a kapcsolt részekben rendkívüli tantárgyként kell tanítani.

Tizenhárom év múlva – 1805-ben – már a helytartótanácsot kötelezték a hozzáérkező levelek magyar nyelven történt megválaszolására, sőt a bírósági ítéleteket is így kellett meghozni.

A II. Ratio sokkal több gondot fordított hazánk és történelmünk ismeretére. A matematikai alapokat az első négy osztályban ismertette meg a tanulókkal, a felsőbb évfolyamokon pedig a gyakorlati alkalmazását helyezte előtérbe. Az új Ratio – az elsőtől eltérően – elhagyta a rendkívüli tárgyakat, jobban megválogatta a rendkívüli tanulmányokat, egységesebb művelt-

¹⁴ Nagy Béni dr.: i.m. 97. p.

ségre törekedett. Kiemelte, hogy a tanároknak nem csak tárgyaik tananyagát, hanem tanítványaik képességét, életkörülményeit is figyelembe kell venni az oktatás során, ezek szem előtt tartásával kell munkájukat végezni. Különösen fontosnak tartotta a tanulók megfelelő ismeretelsajátítását!

Az egri tanárok kaptak az új Ratióból egy példányt, amelyet 1806. december 28-án tartott értekezletükön pontosan megtárgyaltak. Salhausen főigazgató néhány gondolatot fűzött a Ratióhoz:

- Fontos, hogy minden tanár ismerje a tanítási anyagot.
- A tanulókkal meg kell értetni a leckét, amelyről azután saját szavaikkal tudniuk kell beszélni.
- A latin oktatásba magyar nyelven vezessék be a diákokat, emellett fontos a szemléltetés (térképek, grafikonok stb.).
- Mivel a vallás a legfontosabb, ezért azt igen lelkiismeretesen kell tanítani.

Hogyan valósult meg mindez a gyakorlatban?

A **vallásoktatás** rendezése már 1802-1803-ban megtörtént. A tananyag alapja a Nagy Katekizmus. A humanistáknak ezt latinul, a grammatikusoknak pedig anyanyelven adták elő. Az osztályok előrehaladtával koncentrikusan bővítették a tananyagot, így egyre több evangéliumból és bibliai példázatból, ezek kifejtéséből állt a magasabb évfolyamok ismeretanyaga. Segédkönyveket is használtak; például Bossuet, Fleury és más szerzők műveit. Követelmény ezen kívül a tanulók számára szentbeszédekből történő kivonatkészítés.

A **latin** nyelv oktatását is eredményesebbé akarták tenni. Ezt ismétléssel próbálták elősegíteni.¹⁵ A humanitás osztályokban az „elegáns” stílus kialakítása a fő cél, amelyet a klasszikus szerzők műveinek segítségével sajátítottak el. Itt fontosak a memoriterek! Feladatokat adtak otthoni megoldásra, sőt versenyeket is rendeztek a diákok között. Az odaadó munka ellenére hanyatlott a latin nyelvtudás a tanulók körében (legalábbis az 1815/16-os év értekezleteinek jegyzőkönyvei erre utalnak). Ezért 1816-ban még csak ajánlották, 1820-ban pedig elrendelték, hogy a humanitás osztályok tanulói és a negyedikes grammatikusok az iskolában és azon kívül csak latinul beszéljenek. Az eredményt ez sem hozta meg. Nyilvánvalóan a politikai környezet hatott a diákokra, akikben így természetesen nem a latin, mint inkább a magyar nyelv iránti vonzódás vált erősebbé.

A **magyar nyelv** mint külön tárgy Egerben 1819-ig nem szerepelt. Ekkor rendelték el rendes tárgyként való oktatását. Heti két órát kapott a tanrendben. Vizsgázni is kellett, és osztályozták a teljesítményt. 1832-ben a Helytartótanács felhívta a tanárok figyelmét a magyar nyelv fontosságára, kiemelt mivoltára, és egyben kérte a tárgy komoly osztályozását.¹⁶ Valószínűleg ezt a lépésüket az 1830/VIII. tc. hatására tették, amely a Helytartótanácsot kötelezte a magyar nyelvű levelezésre. Ettől kezdve vált kötelezővé a közhivatalt viselőknél, illetve az ügyvédeknek a magyar nyelvismeret. Az 1840/41. tanévben érkezett a leirat Egerbe, hogy az egri gimnázium tanítási nyelve a magyar legyen. Mind az igazgatóság, mind a tanári kar örömmel vette a leiratot, és maximálisan teljesíthetőnek ítélte. Ennek ellenére kellett néhány év a teljes körű anyanyelvű oktatás megvalósításához. Az 1842/43-as tanévtől viszont már mindent magyarul tanítottak.

Csak néhány tárgy maradt meg latinul, mégpedig: syntaxis ornata, retorika, poetica és a görög-római régiségtan. Az egri tanári kar a magyar nyelven előadandó tárgyakat bőségesen

¹⁵ 1812/13. évi féléves tanári értesítő jegyzőkönyve (H.M.L. VIII-53/56)

¹⁶ Rendeleték tára: 1832. július 10. nr. 17139 htt. r.

értelmezte, ezért a fiatalabb tanulókat nagy óraszámban oktatták magyarul és magyarra. 1845 elejétől pedig minden hivatalos iratot magyarul állítottak ki.

Még néhány szó a többi tantárgyról. A **történettanítást** az egriek kiemelten kezelték. Különösen fontos a tanulóknak nemzetük történetének, nagy királyaik jeles tetteinek ismerete. Tudják, hogy a viszontagságok ellenére helyt tudott állni népünk történelmünk folyamán.

A **számánál** és a **geometriánál** a gyakorlati hasznosságot emelték ki, elsősorban erre kellett figyelni. A helyes- és szépírást szintén oktatták, amelyekből vizsgákon adtak számot.

A **rajztanítás** nem volt kötelező a gimnáziumban, Pyrker érsek viszont létrehozott egy rajziskolát, amelyet sajnos csak kevés gimnazista látogatott. Ezért kérték a tanárokat, irányítsák erre a tanulók figyelmét.

Az **ének-zene** oktatása az egyházi dallamokra korlátozódott. Mivel a gyerekek több helyről jöttek, így gyakran a dallamokat alig, vagy egyáltalán nem ismerték. Ezért hetente több alkalommal énekpróbát tartottak, ahol a tehetségeseket előénekeseknek, a többieket pedig a kórusban alkalmazták. Az énekpróbákat minden kedden 9 órakor, illetve szombaton délután tartották.

A ciszter gimnázium rendtartása szerint a tanév 10 hónapból állt. Az 1802–1832 közötti időszakban a nagyszünet szeptember és október hónapokra esett, 1832 után augusztusra és szeptemberre. 1821-ben felújítási munkák, 1847/48-ban pedig a politikai események miatt előbb fejezték be az évet. Egyéb szünetek közé tartozott az intézmény kegyurának névnapja és a nagyobb vallási ünnepek.

A gimnáziumba azokat a tanulókat vették fel, akik elvégezték a négy elemi. A felvetteknek vizsgákon kellett számot adni a tanulmányi előmenetelükről. Ezeket havonta, illetve félévente tartották. A tanévet mindig ünnepélyes keretek között zárták be, amikor a tanulók beszédek, verseket mondtak a nagyszámú közönség előtt.

A gimnáziumban rendkívüli gondot fordítottak a vallás erkölcsi nevelésre. Naponta volt diákmise, amelyen mindenkinek részt kellett venni. Külön ünnepnek számított az egri diákok számára Borgia Szt. Ferencnek, a gimnáziumi templom védőszentjének, Szt. Katalinnak, a szónoklat patrónájának, Szt. Alajosnak, az ifjúság védőszentjének és Szt. Bernátnak, a ciszterci rend nagy szentjének napja. A gimnázium ifjúsága ezen kívül részt vett mindenféle egyházi ájtatosságon és körmeneten. A tanulóknak havonként kellett gyónni és áldozni. A nagyhét első három napján lelki gyakorlatokat tartottak.

A tanulók fegyelmzésére szintén nagy gondot fordítottak, de a II. Rationak megfelelően tartózkodtak a testi fenyítéstől. Ezt a súlyos büntetést csak különösen indokolt esetben az igazgató róhatta ki. A tanároktól elvárták az igazi keresztényi türelmes magatartást. Nagyobb büntetést csak a végső esetben alkalmaztak, mert a fő cél a tanulók megjavítása.

A forradalom évei

Az iskola életét az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alapvetően nem változtatta meg. A ciszterek eleinte nagy lelkesedéssel fogadták az eseményeket, de bizonyos hírek, amelyek radikális újításokat emlegetnek a katolikus intézményekkel kapcsolatban, aggodalommal töltötték el a szerzetes tanárokat. A bizonytalanság ellenére az oktatás nagy ügybuzgalommal folyt. 1848-ban miniszteri rendelet utasítására hamarabb fejezték be az iskolaévet¹⁷, így már június 4-én megtartották a Te Deumot, az új tanévet pedig november 4-én kezdték.

¹⁷ Rendeleték tára; 1848. április 24-én kelt 2748 sz., és 1848. július 18-án kelt 2958. sz. közoktatási miniszteri rendelet.

Érdekesként megemlítem, hogy ebben az évben helyezte a zirczi apát a zaklatások elkerülése végett a nagyhirű Szvorényi Józsefet, a Magyar Tudóstársaság levelező tagját Egerbe. Szvorényi előtte egyetemi tanárként dolgozott, de a Jelasics ellen szerkesztett hivatalos kiáltványban való részvétele miatt az apát célszerűnek látta áthelyezését.

A legváltáságosabb időben (1848. február 26-27-én), amikor a közeli Kápolna községnél folyt a csata, akkor is végezték munkájukat a ciszterci tanárok.

Ekkor vizgázott a gimnázium költészeti osztálya. Csak március elején kaptak a tanulók néhány nap szünetet. A történelmi események felgyorsulása, az orosz betörés ezt a tanévet is hamarabb fejeztette be. Így 1849. július 1-én lezárták az éves munkákat.

A felkelésben csak kevés számú egri tanár vett részt. Őket is inkább az események sordták (?) a forradalomba. Megemlítek a források ezzel kapcsolatban Minikus Vince költészettanár nevét; Ihász Györgyöt, illetve Schmidt Ferdinánd tanárokat. Kötelező büntetésüket egyházi előjáróikra bízták. Papíron megszülettek az ítéletek, de a végrehajtásban mérsékletet alkalmaztak.

Az utóbb tárgyalt néhány évtized vizsgálatakor nem mehetünk el szó nélkül a korszak jelentős igazgatói mellett, akik az intézmény felvirágoztatásához döntően hozzájárultak.

Közülük elsőként **Marsalkó Konstantint** (1806–1817) említem. Igazgatói kinevezése előtt már az intézményben dolgozott. Nemesi származású. Az irodalom szeretetét a családból hozta magával. Magas szinten ismerte a tudományt és költői tehetséggel is megáldotta a sors. Elsőként tanítói és nevelői működéséért ő kapott 1815-ben királyi kitüntetést (az uralkodó aranyéremmel jutalmazta). Igazgatói munkásságának 1817. április 17-i halála vetett véget.

Utóda **Zoffcsák Ödön** lett, aki Kecskemétről származott. 1804-től mind klerikus tanár, 1809–1817 között, mint rendes tanár működött Egerben. Nagy tudású, feddhetetlen erkölcsű személyiség. Igazgatói tevékenységét már az előző években magasztalták felettesei. 1829-ben más irányú munkái miatt vált meg az igazgatói széktől, majd Székesfehérvárra, illetve Pécsre tanított, ahol 1842. augusztus 31-én halt meg. **Rezutsék Antal** követte az igazgatói széken. Ő Gyöngyösön született 1795-ben. Pályáját Székesfehérvárra kezdte mint ciszterci tanár, s onnan került a gimnázium élére. Fennmaradt naplója mutatja pontosságát, precízségét, rendkívüli munkabírást. A nehéz időkben – a szabadságharc alatt – megállta helyét, az intézetet ekkor is bölcs tapintattal vezette. Huszonnégy évi igazgatósága idején semmit sem mulasztott el, amivel a gimnázium oktatási-nevelési és erkölcsi szintjét emelhetette.

A fentieket figyelembe véve, méltán mondhatjuk, hogy a ciszterciek gimnáziuma a XIX. századi egri oktatás meghatározó tényezője, a régió egyik szellemi központja volt.

IRODALOM

- Albert Ferenc: Heves és Külső Szolnok megyék leírása. Eger, 512-537. p. 1868.
Balogh László (szerk.): 1000 éves a magyar iskola. Budapest, Korona Kiadó Kft. 1996.
Ifj. Barta János: A tizenhetedik század története. Budapest, Pannónia Kiadó. 1993.
Békési Remig dr: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig (kézirat). 242-244, 406-414. p. 1896.
Bertényi I.–Gyapay G.: Magyarország rövid története. Budapest, Maecenas Kiadó, 400-450. p. 1993.
Borovszki Samu: Heves vármegye monográfiája. Budapest, 94-110; 304-328. p. 1909.
Bozsik Pál: Az egri papnevelés története 1780-ig. Eger, 30-51. p. 1910.
Ciszterci Rend Főgimnáziumának Értesítői. 1847/48 – 1868/69, 1894/95–1896/97
Engel Pál: Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig. Budapest, Magyarok Európában sor. I. 1990.
Felkai L. – Zibolen E.: A magyar nevelés története II. (főszerk.) Horváth Márton, Budapest, Felsőoktatási Koordinációs Iroda, 1993.
Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában II., 190-193. p.

- Horváth Márton (szerk.): A magyar nevelés története II. Budapest, Felsőoktatási Koordinációs Iroda, 20-40. p. 1993.
- Kandra Kabos: Adatok az egri egyházmegye történetéhez. Eger. 1887.
- Kassuba Domokos: Az Egri Gimnázium története. Eger. 1895.
- Kéri Katalin: Neveléstörténet. Pécs, JPTE-BME. 1997.
- Lékai Lajos: Ciszterciék. Budapest, Apostoli Szentsek Könyvkiadó. 1991.
- Magyarország történeti-statisztikai helységnévtára. Heves megye. 1992.
- Magyarné Sztankovics Ilona: Neveléstörténet. Pécs, Comenius Bt. 166-269. p. 1999.
- Márkus Dezső (szerk.): Corpus Juris Hungarici. XVI. 1836-1868. Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 91-92. p., 98. p.
- Corpus Juris Hungarici XV. 1740-1835. Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irodalom Intézet és Könyvnyomda, 325-327. p., 501-503. p.
- Mészáros István: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996-1996. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 1996.
- Mészáros István: A magyar nevelés története 1790-1849. Budapest, Tankönyvkiadó, 62-85; 170-195. p.
- Mészáros István: Oskolák és iskolák. Budapest, Tankönyvkiadó, 29-42.; 211-234. p.
- Mészáros István: Az iskolaügy történet Magyarországon 996-1777 között. Budapest, Akadémiai Kiadó, 44-67; 72-81; 109-168; 172-310; 416-506. p. 1981.
- Mészáros István: Népoktatásunk szervezeti-társadalmi alakulása 1777-1830 között. Budapest, Tankönyvkiadó. 1984.
- Mészáros István (fordította és jegyzetekkel ellátta): Ratio Educationis. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1981.
- Mihály Ottó: Új Pedagógiai Szemle 1993/3 40.
- Nagy Béni dr.: Az egri Főgimnázium története. Eger, 1914.
- Nagy József: Eger története. Budapest, 374-377. p. 1978.
- Örfi Mária: Lángolj és világíts. Budapest, Apostoli Szentsek Könyvkiadója. 1998.
- Pukánszky Béla-Németh András: Neveléstörténet. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1991.
- Ravasz János (szerk.): Dokumentumok a magyar nevelés történetéből. 1000-1849. Budapest, 1966.
- Soós Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történeti áttekintése. Budapest, 1985.
- Sugár István: Az egri püspökök története. Budapest, 1984.
- Sugár István: Az elemi iskolai népoktatás Heves megyében 1770-1775 között. Eger, Archivum 1. 1973.
- Szakály Ferenc: Virágkor és hanyatlás 1440-1711. Budapest, Magyarok Európában sor. II. 1990.
- Szederkényi Nándor: Heves vármegye története. Eger, 1893.

Továbbá: A Heves Megyei Levéltár VII 1-53/1, 4, 56, 73, 127, 128, 137, 195 forrásanyagok, valamint a Heves Megyei Levéltár térképtárának térképei. Az Egri Egyházmegyei Levéltár és Könyvtár forrásanyagai.